

Hulyák-Tomesz Tímea

A televíziós sporttudósítások jellemzői

A média nyelvének, stílusának több rétege van, ugyanúgy, ahogyan az egyes sajtóorgánumok is változatos képet mutatnak. Tehát ahogyan különböznek a sajtótermékek tematikái, úgy különülnek el a műfajok és az azokhoz illeszkedő stílus, nyelvezet. (Zimányi 2004, 31.)

Az alábbiakban a televíziós sporttudósítás nyelvi jellemzőit vizsgálom, amelyek tehát az előbbi megállapításból kiindulva egyrészt magából a műfajból, másrészt a kommunikatív szituációból adódnak. Az előadás kerete teljes körű elemzést nem tesz lehetővé, ezért elsősorban arra voltam kíváncsi – fölhasználva munkámhoz Andok Mónika hírrel kapcsolatos kutatásait –, hogy mennyiben tér el egymástól a tájékoztató műfajcsalád két tagja, a hír és a tudósítás. Választásom azért esett a tudósítások közül a sporttudósításokra, mert azok tartalma sematizált, információ-tartalma rendkívül tömör. Nagyon leegyszerűsítve azt is mondhatnák, hogy csupán háromféle adatot közölhet: nyert, veszített, döntetlent játszott. Éppen ezért a nyelvi megformálásnak megnő a szerepe, a stílus, a közlő személyisége az, ami érdekessé teheti a közleményt. A kutatáshoz azokat az elemzési pontokat használtam, amelyeket Tolcsvai Nagy Gábor (2001) ajánl a szövegtípusok vizsgálatához.

A tudósításokat a Magyar Televízió két sportriportere készítette a torinói téli olimpián, tehát a Telesport című műsorban hangzottak el 2006. február 10. és február 24. között.

Kifejtettség, bennfoglalás mértéke

A tudósítás is (a hírhez hasonlóan) válaszol a műfajismereti könyvekben megadott képlet – 5W + 1H – kérdéseire, vagyis tartalmazza azt, hogy ki, mikor, hol, mit, hogyan és miért tett.

- Ki tette: a vizsgált szövegek mindegyikében szerepelt.
- Mikor tette: ez esetben az események az olimpián történtek, tehát olyan információ, amit nem szükséges megfogalmazni, hiszen a néző háttértudásában benne van, hogy aznapi, esetleg előző napi történéstről van szó.
- Hol tette: ugyanaz mondható el erre a kritériumra is, mint az előzőre. Mindenki előtt ismert, hogy hol történik az esemény, ezért nem lényeges eleme a tudósításnak. Ennek ellenére előfordul, hogy megjelenik a szövegben:

„Ismét egy orosz a legesélyesebb, de ezen már senki sem csodálkozik itt, a torinói téli olimpián.”

vagy: „Újabb arany a torinói téli olimpián.”

vagy: „Taroltak az osztrákok, vagyis méltóképpen koronázták meg szenzációs teljesítményüket a sestriere-i lejtőkön.”

- Miért tette: a legtöbb esetben szerepelt.
- Hogyan tette: minden esetben szerepelt.

„Az oroszok zsenialitását mutatja, hogy az olasz szurkolók előtt is *tökéletes programot futottak be, így átvették a vezetést.*”

A sporttudósítást speciális tudósításnak tekinthetjük, hiszen az eredmény közlése mellett a cselekmény visszaadása, a történetek mikéntje, dramaturgiája, a fordulatot hozó mozzanatok megjelenítése nem csupán formai elem (Szigethy 2002, 64).

Ahogy Balázs Géza (1999, 18) megállapítja, a sporttudósítás legfontosabb eleme a sportág meghatározása, valamint az eredmények ismertetése, s ami új elem a hírhez képest, hogy a tudósító emellett a legizgalmasabb, legjellemzőbb akciókat is bemutatja, visszaadva ezzel a sportesemény hangulatát.

A nézőpont jelöltsége

Mindezzel már el is jutottunk a tudósítás következő fontos jellemzőjéhez, s talán ez az, ami leginkább megkülönbözteti a hírtől: a közlő itt minden esetben jelölt. A szöveg elhangzásakor megjelenő képsorokon minden esetben feltüntetik a készítő(k) nevét, és itt nemcsak a tudósító személyazonossága lesz ismert, hanem a képi anyag megszerkesztője is (operatőr, vágó).

A hírek esetében az esemény a lényeges, nem az, hogy ki prezentálja, sőt, éppen az a fontos, hogy az író személye rejtve maradjon. A televíziós tudósításoknál azonban nagyon gyakran nem csupán nyelvileg érzékelhető a tudósító személye (a megfelelő igealak használatával, hangulatfestés által, a helyszín bemutatásával), hanem vizuálisan is megjelenik. Erre a sporttudósításoknál is találunk példát: egy-egy közvetítés előtt vagy után, ha a tudósító a sportesemény előzményeiről (játékosok készülődése, pálya – stadion bemutatása) tájékoztatja a nézőket.

Az általam vizsgált tudósításoknál a kommunikátor sosem jelent meg a képernyőn. Személye viszont azonosítható, hiszen amellett, hogy a neve megjelent a képsorokon, a tudósítást is az ő hangján lehetett hallani. A lezajlott versenyszámok közvetítései alapján tehát maga a tudósító foglalta össze 1–2 percen belül a sportesemény lényegét, ismertette az eredményeket, kiemelve a legizgalmasabb pillanatokot.

Még a tudósító személyénél maradván megemlíteném, hogy annak a kiválasztásában, hogy melyik sportág eseményeiről ki tudósít, többféle szelekciós elv érvényesül. (Vö. Beck–Hadas 1997, 55.) Egyrészt vannak sportágakra szakosodott riporterek, hiszen elengedhetetlen, hogy a közvetítő / tudósító ismerje az adott sportág

szabályait, szakkifejezéseit, másrészt ritkábban ugyan, de alkalmazzák a nemek szerinti szelekciót is: a nők által szívesebben nézett, kedveltebb sportágak versenyközvetítéseit nők tudósítják (torna, jégtánc), a férfi nézőkhöz kötődőket pedig férfiak (futball, ökölvívás).

A kommunikációs színterek jellemzői

A kommunikációs színtér (tipikus beszédhelyzet) szerint most csupán a televíziós sporttudósításokat vizsgáltam (néhány ponton összehasonlítva a nyomtatott formában megjelenttel). A televízióban közölt sporttudósításnak több megjelenési formája van: a leggyakoribb a monologikus és a párbeszéd. Mindkettőre igaz, hogy valamilyen mértékben tervezett szövegek.

Az általam vizsgáltak kivétel nélkül monologikus felépítésűek, narrációként jelentek meg a sportközvetítésekből kiemelt képsorok alatt. A tudósításokat minden esetben a műsorvezető konferálása előzi meg. A műsorvezető személyével, szerepével nem foglalkoztam, bár érdemes lenne megvizsgálni azt is, hogy az általa elmondottak milyen kapcsolatban vannak magával a tudósítással. Tekinthetjük-e esetleg azt a szöveget leadnek?

A televíziós tudósítások cím nélküliek, ellentétben a nyomtatásban megjelentekkel. Mivel felolvasott szövegről van szó, stilizált, nem nagyon találkozunk beszélt nyelvi jellemzőkkel: szóismétléssel, töltelékszavakkal, körmondatokkal. A narratív rész jelentését minden esetben képi megjelenítés gazdagítja, egészíti ki. Kifejtettségére elmondható, hogy szinte minden esetben hordoz többletinformációt is:

- a sportoló előző eredményei (milyen sporteseményeken vett részt)
- ki a felkészítő, edző
- esetleg megemlíti a felkészülés helyét
- értékelést, összegzést is tartalmazhat

A szöveg szerkezete

A sporttudósítások esetében ugyanúgy, mint a hírekkel kapcsolatban is lényeges eltérés lehet a nyomtatott és az elektronikus közlés között. A televíziós publikálásnál fontos körülmény, hogy a közölt információkat egyszeri meghallgatás után kell megértenie a közönségnek. A sporttudósítások struktúráját maga a tartalom adja: legtöbb esetben az eredmények sorrendi bemutatása.

Ennek ellenére szerkezeti felépítésében nagyon változatos, az információkat, vagyis az elsősorban az eredményeket többféle sorrendben, formában közölhetik. A tényeket lehet időrendi sorban csoportosítani, ok-okozati összefüggéseket figyelembe véve közzétenni. Ezekben az esetekben a tudósítás lineáris építkezésű.

Sasha Cohen vezet a nők rövid programja után. Az amerikai tökéletes gyakorlatot mutatott be, és csupán három századdal előzi meg az a nála jóval esélyesebbnek

tartott orosz Irina Szluckaját, aki idén már sporttörténelmet írt azzal, hogy hétszeres Európa-bajnok lett.

Sebestyén Júlia elesett a lúcban, így jelenleg a 16., de megfogadta, tovább harcol, és a kűrben bebizonyítja, igenis meg tudja csinálni ezt az ugrást is.

Pavuk Viktória a program összetevőkre kapott alacsony pontokat, így ő a 19. helyről várja a folytatást.

Egy másikfajta építkezés, amikor az epizódok mozaikszerűen követik egymást. Ez az úgynevezett körkörös szerkesztés. Az elektronikus médiában egyre inkább ez utóbbi kezd terjedni, a közlés jellege miatt. Ahogyan említettem, a televíziós tudósítást nézve a nézőnek nincs lehetősége arra, hogy – egy-egy információt nem értve – újra megnézze, meghallgassa a tudósítást. Ezért egyre gyakrabban alkalmazzák ezt a szerkesztési eljárást. Ebben a szerkezetben a tudósítás elején elhangzott információt a végén megismételik.

Taroltak az osztrákok, vagyis méltóképpen koronázták meg szenzációs teljesítményüket a sestriere-i lejtőkön. A műlesiklásban Benjamin Raich győzött Reinfried Herbst és Rainer Schönfelder előtt, vagyis szomszédaink teljesen kikapították maguknak a dobogót. Az óriás műlesiklásban már aranyérmes Raich ezúttal – tőle szokatlanul – már az első futam után vezetett. Igaz, a nagy vetélytársak közül a hazai közönség előtt versenyző Giorgo Rocca és az amerikai Ted Ligety is kiesett. A második futamban aztán a korábbi világbajnok Kalle Palander is rosszul vett egy kaput, ***így pedig az osztrákok diadalmenetben foglalhatták el a teljes dobogót.***

A tudósítások stílusáról

Stilisztikai szempontból a sporttudósítások lényeges különbséget mutatnak a hírekhez képest, mert míg a hírek írói általában mellőzik a képszerűséget, a melléknevek használatát (hiszen azok esetleg állásfoglalást, minősítést hordoznak), addig a tudósításokban előszeretettel alkalmazzák azokat. Persze ezt a megállapítást is lehet árnyalni, hiszen egyáltalán nem mindegy, hogy a tudósítás mennyire tervezett, vagy tartalmaz-e dialógust.

Az általam vizsgáltak jól szerkesztettek, s ez a stílusban is megmutatkozik. A sportesemény közvetítése után íródtak, és szükségszerűen átadják azok hangulatát is, itt-ott értékelik a látottakat, hallottakat. A közvetítések során a kommunikátor nagyon sok képszerű elemet használ – a legtöbb esetben metaforát, egy-egy izgalmasabb szituáció kapcsán túlzást, a történetek értékelésekor esetleg iróniát. Ezeket az eszközöket többnyire a tudósítások is őrzik. Tehát a stílust maga a mondanivaló adja.

A **metaforák** egy része a közvetítések nyelvezetébe épült kifejezéseket tartalmazák (Nemesi 2005, 72). Ilyen például a **harc**, **küzdés**, amit a verseny szinonimája-

ként használnak: *Sebestyén Júlia elesett a lúcban, így jelenleg a 16., de megfogadta, tovább harcol, és a kúrben bebizonyítja, igenis meg tudja csinálni ezt az ugrást is.*

A következő csoportba azok a kifejezések sorolhatók, amelyek a **fejlemény bemutatására** hivatottak:

A második futamban aztán a korábbi világbajnok Kalle Palander is *rosszul vett egy kaput, így pedig az osztrákok diadalmenetben foglalhatták el a teljes dobogót.*

A harmadik helyért a franciák *nagy csatában előzték meg* a svédek, az előzetesen favoritnak tartott norvégok viszont Björn Lind fantasztikus teljesítménye ellenére is csak az ötödik helyet tudták megszerezni.

Ebben az utóbbi szövegrészben a kettő együttesen jelenik meg.

Az expresszivitás fokozására gyakran használnak **túlzásokat**: „Björn Lind *fantasztikus* teljesítménye ellenére is csak az ötödik helyet tudták megszerezni”; „Torinóban ő lett a *műlesiklás királynője*”; „a többiek még csak *megközelíteni sem tudtak*”; „aki idén már *sporttörténelmet* írt azzal, hogy hétszeres Európa-bajnok lett”

Nagyon gyakran használnak **állandósult kifejezéseket** is. Ilyenek például: *nem remegett meg a lába, méltóképpen koronázta meg, diadalmenetben foglalták el, és itt jött a képbe, jó az öreg a háznál.*

Az események értékelése kapcsán helyenként **iróniával** is találkozhatunk: „A magyar induló Tuss Réka 49.-ként fejezte be a versenyt, de a *lényeg, hogy befejezte.*”

A televíziós sporttudósításoknál az információt a kép és a hang együtt hordozza. A tudósító a képet tölti meg tartalommal, hiszen nem azt kell elmondania, hogy mi történik (azt mindenki látja), hanem többletinformációt kell adnia, amit a stílussal tud biztosítani. Csak ezáltal tudja a nézőt a képernyő előtt tartani. A történet adott, a drámaiságot különböző stilisztikai elemekkel lehet biztosítani.

A metaforikusság tehát elválaszthatatlan jellemzője a sport nyelvezetének (Nemesi 2005, 74). A szókincs fejlesztésére több gyakorlatot is alkalmaznak a riporterek. Erre említett egy-két példát Török László egy korábbi konferencián. Ebből emelnék ki egyet: A Magyar Rádió munkatársai a szerkesztőség ablakán kitekintve 1–1 perces beszámolót tartottak arról, hogy mi történik kint. A bemutatandó helyszín a Magyar Rádió udvarának legunalmasabb része volt, ahol ha már egy macska átsétált az udvaron, izgalmas jelenetnek számított.

A sporttudósítás megfogalmazásának természetes velejárója a szaknyelv, az adott sportág szókincsének használata. Én két sportriporter – egy nő és egy férfi – tudósításait vizsgáltam, kíváncsi voltam arra, hogy egyéni nyelvhasználati jellemzők kimutathatók-e a szövegekben. Lelkesebb nézők egy idő után már azonosítani tudják a riportert egy-egy gyakran alkalmazott szófordulat alapján (Knézy: *Jó estét, jó szurkolást!*; Szántó: *Legyen szép és mosolygós napjuk!*), de effajta jellemzőket a tudósítások vizsgálata során nem találtam.

A legtöbb, ami kimutatható volt, hogy egyikőjük gyakran alkalmazott felsőfokú melléknevet, többnyire lineáris szerkesztésű tudósításokat fogalmazott, a másik több állandósult kifejezést használt, összetettebb mondatokat alkotott. Ez az eredmény talán magyarázható azzal is, amit Griffin egyik tanulmányában olvashatunk, miszerint, ha a nők egy férfiak által uralt szakmában érvényesülni akarnak, kénytelenek hangot váltani: tudatosan úgy kezdenek beszélni, mint a férfiak, szélesebb spektrumban gondolkodnak és sportból vett analógiákat használnak (Griffin 2003, 475).

Felhasznált irodalom

- Andok Mónika 2004. *A hír mint szövegtípus konstruálódása a társadalmi kommunikációban*. PhD-értekezés. Pécs–Budapest. Kézirat.
- Balázs Géza 1999. *Médiaműfajok*. Magyar Rádió Rt. Oktatási Osztálya, Budapest.
- Beck László – Hadas Miklós 1997. Olimpia és nemzeti identitás. *Jel-kép* 1, 49–59.
- Domokos Lajos 2005. *Press (A nyomtatott és az elektronikus újságírás elmélete és gyakorlata)* Domokos Press Kiadó, Budapest.
- Griffin, Em 2003. *Bevezetés a kommunikációelméletbe*. Harmat Kiadó, Budapest.
- Nemesi Attila László 2005. Az alakzatprodukciónak empirikus kutatásának dilemmái, In: Ivaskó Livia (szerk.): *Érthető kommunikáció*. Szegedi Tudományegyetem Médiatudományi Tanszék, Szeged.
- Szigethy András 2002. Tájékoztató műfajcsalád, In: Bernáth László (szerk.): *Új műfajismeret*. Sajtóház, Budapest. 2002.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2001. *A magyar nyelv szövegtana*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Zimányi Árpád 2004. Bulvárlapok cikkeinek szövegtani elemzése, In: H. Varga Gyula (szerk.): *Kommunikáció és nyelvhasználat*. Líceum Kiadó, Eger.